

KARA KEMAL'İN SON GÜNLERİ

Arif Oruç

Hazırlayan ve Notlandıran
Tahsin Yıldırım

YAYIN NU: 1686

EDEBÎ ESERLER: 947

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-104-0

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: LARUS YAYINEVİ ve TİCARET A.Ş

Bağlar Mah. 62. Sok. Yıldızlar Plaza No:10/A

Bağcılar-Güneşli / İSTANBUL

Sertifika Numarası: 49657

İstanbul - 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.

Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Arif Oruç (Sezlev): 1893/1894'te Elazığ'da doğdu. Gazeteciliğe 1913'te *Tanin*'de muhabir olarak başladı. *Tasvir-i Efkâr* ve *Sabah* gazetelerinde çalıştı. Sofya'da *Türk Sadası* adlı gazetenin baş yazarlığını yaptı. Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya giden Arif Oruç 1920'de Eskişehir'de *Yeni Dünya* ve *Seyyare-yi Yeni Dünya* adlı sosyalist eğilimli gazeteleri neşretmiştir. 1921'de komünizm propagandasından tutuklanmış, Kayseri'ye sürgüne gönderildikten bir süre sonra affedilerek Ankara'da kısa bir dönem Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmıştır. Daha sonra Antalya'da *Yeni İzmir* gazetesini yayımlayarak Millî Mücadele'yi desteklemeyi sürdüren Arif Oruç'un, Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'de yönettiği gazetenin adı *Yeni Turan*'dır. İzmir'den İstanbul'a döndükten sonra *Son Saat*, *Vakit*, *Milliyet*, *Yarın* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde Ayhan takma adıyla sosyal ve tarihî içerikli tefrikalar yayımlamıştır. Arif Oruç'un *Yarın* gazetesi aşırı muhalif tutumundan dolayı 1931'de Matbuat Kanunu gereği kapatılmış, kendisi de 1933'te Bulgaristan'a sürgün edilmiştir. 19 Eylül 1948'de Nedim Celal Çelebi, Nurettin Karlı ve İbrahim Vefik Belendir'le birlikte Müstakil Türk Sosyalist Partisini kurmuştur. 9 Ekim 1950'de vefat eden Oruç, Şişli'de Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ARİF ORUÇ	9
SUNUŞ	15

KARA KEMAL'E DAİR

İaşe Nazırı Kara Kemal.....	21
Kara Kemal ve Millî İktisat Politikası	26
Kurduğu Ticari Teşekküller	29
Süleyman Nazif'ten Kara Kemal'e Bir Mektup	33
Ahmet Tevfik Paşa'yı Kaçırma Teşebbüsü	37
Kara Kemal'in İaşe Savunması.....	39
İttihatçılık	41
Her Şeyin Başı İttihatçılar	43
Ankara ve İttihat Terakki Arasında Sıkışan Bir Teşkilat: Karakol Cemiyeti	45
Malta Sürgünü	47
Malta'dan Kaçış.....	49
Millî Mücadele'de Kara Kemal.....	51
Fırtınalı Yıllar	53
İzmir'de Suikast Girişimi.....	56
İdam Kararı	60
Son Anları	62
Kara Kemal'i Saklayan M. Enver Alpyürek'e Dair	64
Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?.....	69
Kara Kemal'in Takibi ve Yakalanışına Dair Polis Raporu	78
Kemal Tahir'in Kara Kemal'i.....	83
Mizah Unsuru Olarak Kara Kemal	90
Kara Kemal İçin Ne Dediler.....	95
"Kara Kemal'in Son Günleri" Tefrikası Hakkında	99

KARA KEMAL'İN SON GÜNLERİ

[Ön Söz]	103
Birinci Fasıll	105
İkinci Fasıll	147
Üçüncü Fasıll	179
[Kara Kemal'in Son Günü]	205
Kaynakça.....	207
Dizin	217

ARİF ORUÇ

1893/1894'te Elazığ'da doğan¹ Arif Oruç'un babası Ahmet Efendi Elazığ Vilayet Matbaası Müdürlüğü ve Elazığ Mektupçuluğu görevinde bulunmuş, bölgenin sanat, kültür ve basınında önemli roller almıştır. Babasının vazifesi dolayısıyla çocukluğu Elazığ'da geçen Arif Oruç, ilköğrenimini burada bitirmiş daha sonra Mektep-i Mülkiye'ye gitse de eğitimini tamamlayamamıştır.²

Arif Oruç baba mesleği olan gazeteciliğe 1913'te *Tanin* gazetesinde muhabirlikle başlamıştır. Daha sonra *Tasvir-i Efkâr* gazetesine geçmiştir. Bir süre *Sabah* gazetesi adına Balkanlara gitmiş, Sofya'da *Türk Sadası* isimli Türkçe gazetenin baş muharrirliğini yapmıştır. Bu gazeteden sonra İstanbul'a dönen Arif Oruç, *Tasvir-i Efkâr*'ın sorumluluğunu üzerine almıştır. Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya giden Arif Oruç yıllar sonra bu yolculuğunda vaki bir olay için eleştirilmiştir.³

¹ Bir kaynakta da "1882 yılında Şumnu'da (Bulgaristan) dünyaya gelmiştir," şeklinde farklı bir tarih ve yer verilmiştir. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz*, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

² Murat Çulcu, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinden 1920 öncesi mezun olduğunu yazmıştır. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz*, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

³ "Sadri Etem B. Arif Oruç İçin Ne Diyor", *Yeniğün*, 10 Temmuz 1931, S. 161, s. 3. Ayrıca TBMM'nin 5 Temmuz 1931 tarihli 22. içtimasında da "İstanbul düşman işgali altına girer girmez Gazi'nin açtığı kurtuluş bayrağımızın altına girmek, vatana hizmet etmek için Anadolu'ya müteveccihen bir kfile çıkmış. Arif Oruç, bunlarda para var zannıyla arkalarına düşmüş," denilerek eleştirilmiştir.

1919'un sonu ve 1920 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin mesul müdürlüğünü de yapmıştır. Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra İzmir'e geçen Arif Oruç, yazılarıyla Yunan mezalimini dünyaya duyurmuştur.⁴ Bu yıllarda Çerkes Ethem'in,⁵ Kuva-yı Seyyare saflarına dâhil olmuş ve Eskişehir'de alınan bir matbaa vasıtasıyla Ağustos 1920'de sosyalist eğilimli *Yeni Dünya*, *Seyyare-i Yeni Dünya* gazetelerini çıkarmıştır. Bu gazetenin logosuna Sovyet Müslümanlarından esinlenerek "Dünyanın fukara-yı kasıbesi birleşiniz," sözü yazılmıştır.⁶ Bu gazetenin Ankara'yı rahatsız ettiğini haber alan Arif Oruç,

Muhterem Paşa Hazretleri, sırf istihlas-ı vatan emeliyle saha-i intişara vazettiğimiz gazetemizin Ankara muhitlerinde dedikodulara bais olduğunu hayret ve teessürle istihbar ettik. Bulanık suda balık avlamak isteyen intişarımızla şahsi menfaatlerinden mahrum kalacağı zehabında bulunan bedbin ve hodgâmların bütün müfteriyatına bir hatt-ı ibtal çekmek üzere bu arizamızı takdim ediyoruz. Zat-ı devletlerinin takip ettiği ulvi ve mukaddes gayenin derece-i şümülünü ve milletin hayat-ı istikbal ve istiklali üzerine sahip bulunduğumuz vaz'ı muhteremi pekâlâ ve herkes-ten ziyade takdir ediyoruz.

diyerek bir mektup kaleme almış, Mustafa Kemal de cevabi olduğu tahmin edilen mektubunda "Kanaatlerinizde daha makul esaslara avdet etmeniz bittabi menafi-i memleket namına mucib-i memnuniyet oldu," demiştir.⁷

⁴ Arif Oruç, "Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafnameleri: Aydın'da Yunanlılara Taarruza Başladılar", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Teşrinievvel 1335 / 1919, S. 2864, s. 2'den başlayarak düzenli olarak yazmıştır.

⁵ Arif Oruç, Çerkes Ethem'in yeğenidir. [Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjani ve Sultan Abdülaziz*, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.]

⁶ Kısmet Kesim Ovat, *Yarın Gazetesi Başmuharriri Arif Oruç'un Fikir Hayatı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 26.

⁷ Yücel Demirel (çeviren) "Mustafa Kemal-Arif Oruç Mektuplaşması", *Toplumsal Tarih*, Ocak 1999, S. 61, s. 36-37.

1921'de komünizm propagandasından tutuklanan Arif Oruç, Halk İştirâkiyun Fırkasından Salih Hocaoğlu, Ziyettullah Nuşirevan, Tokat mebusu Nâzım, Bursa mebusu Şeyh Servet, Karahisar-ı Sabih mebusu Mehmet Şükrü beylerle birlikte istiklal mahkemesinde yargılanmıştır.⁸ Eylem ve yazı yoluyla vatan hainliği cürmü sabit görüldüğünden 9 Mayıs 1921'de Kayseri'ye sürülmüştür. Kayseri sürgünü kısa sürede affedilen Arif Oruç Ankara'ya dönerek Aralık 1921 ila Mart 1922 tarihlerinde Mustafa Kemal'in emrinde *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmıştır.⁹

Yaşadığı olumsuzluklardan yılmayan Arif Oruç, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden önce Antalya'ya gitmiş ve burada *Yeni İzmir* adlı günlük bir gazete çıkarmış¹⁰ ve gazete-de Millî Mücadele'yi destekleyen yazılar yazmıştır.¹¹ Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet'in ilanıyla İzmir'de *Yeni Turan* gazetesini çıkarmıştır.¹² Antalya Gazeteciler Cemiyeti ise bu gazetenin Antalya'da yayımlandığını şöyle ifade etmiştir:

Millî Mücadele yıllarında kentimize gelen Arif Oruç Bey, gizlice Haydar Rüştü ile temas ve pazarlık ederek pedal makinasını satın almıştı. Anlaşmalarına göre Arif Oruç, pedalı alıp Afyon'a gidecek ve orada gazete çıkaracaktı. Arif Oruç Bey, matbaayı satın aldıktan sonra; Belediye yanındaki Kabadayı Hüseyin

⁸ Yavuz Arslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 369.

⁹ Yücel Demirel (çeviren) "Mustafa Kemal-Arif Oruç Mektuplaşması", *Toplumsal Tarih*, Ocak 1999, S. 61, s. 35.

¹⁰ Sema Baykoz, *Arif Oruç'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2019, s. 34.

¹¹ Mete Tunçay (hazırlayan), *Tek- Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı Arif Oruç'un Yarnı (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 7.

¹² Sema Baykoz, *Arif Oruç'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2019, s. 34.

Bey'in mağazasını kiralayıp *Yeni Turan* adıyla gazetesini çıkarmaya başlayınca, Haydar Rüştü Bey küplere binmişti. Haydar Rüştü Bey'in bu tepkisi üzerine; iki ay kadar sonra Arif Oruç Bey Antalya'dan ayrılmak zorunda kaldı.¹³

Bu yıllarda gazetecilik faaliyetlerinde devam eden Arif Oruç, İzmir Suikastı girişimiyle ilişkilendirilmiş gazetesi kapatılmış, kendisi yargılansa da herhangi bir ceza almamıştır.¹⁴

Arif Oruç, İzmir'den İstanbul'a döndüğünde herhangi bir gazetecilik faaliyetinde bulunmamış, kısa sessizlik döneminden sonra *Son Saat*, *Vakit*, *Milliyet*, *Yarın* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde Ayhan takma adıyla sosyal ve tarihî içerikli tefrikalar yayımlamıştır.

Arif Oruç'la özdeşleşen, ilk sayısı 6 Kânunievvel [Aralık] 1929'da son sayısı 19 Ağustos 1931'de çıkan *Yarın* gazetesi döneminde çok önemli tirajlara ulaşmıştır.¹⁵ Gazetesinde muhalefete özgürlük tanınmadığı iddiasıyla hükûmetten yana olan Yunus Nadi'yi "Baba Tahir'in Melanet Çömezi" olarak görüp ona eleştiriler yönelmiştir. Bu eleştirilerden sonra kendini savunan Yunus Nadi'nin "yardımına koşan" Falih Rıfkı Atay'ın yanında Kemal Salih Sel de Arif Oruç'a, "Apartmanı Kaça Yaptırdın?" diyerek hücum etmiştir. Bu süreçte *Cumhuriyet* gazetesinin refiki olan *Yenigün* gazetesinde Arif Oruç'un hayvana benzetilen karikatürleri yayımlanmıştır. Aralarındaki kalem kavgası Arif Oruç'un 5 Ağustos 1931 tarihli *Yarın*'da "Arif Oruç, Yunus Nadi'yi

¹³ <https://www.agc.org.tr/tr-TR/Antalya-Basin-Tarihi> [10 Ocak 2021]

¹⁴ Mete Tunçay, *T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 277.

¹⁵ Bu gazete Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanında şöyle geçmiştir: "Serbest Partinin kurulmasından yirmi gün geçmiş, ilk ürüntü, Yarın gazetesinde Arif Oruç'un hemen gemiyi azıya almasının da etkisiyle az biraz savrulmuştu. (...) Yarın gazetesinin satışı hızla yükselmiş inanılmaz rakamlara ulaşmıştır." [Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 103.]

Düelloya Davet Ediyor”a kadar gitmiş, Yunus Nadi, bu “düello” teklifine bir cevap vermemiştir.¹⁶ Arif Oruç’un *Yarın* gazetesi aşırı muhalif tutumundan dolayı 1931’de Matbuat Kanunu gereği kapatılmıştır. Bunun ardından 7 Eylül 1931 tarihinde çıkan ilk sayısı toplatılan ve yayınına izin verilmeyen *Mücadele* adlı bir gazete çıkartmıştır.¹⁷ Bir süre sonra 1933 yılında Bulgaristan’a sürgün edilmiştir. Burada *Dostluk* adındaki gazetede “Razgat’taki Türk mezarlığına saldıran Bulgar mütecavizleri” destekleyen yazılar yazmıştır.¹⁸ 1937’de Türkiye’ye dönünce idam istemiyle yargılanmış ve beraat etmiştir.¹⁹ 19 Eylül 1948’de Nedim Celal Çelebi, Nurettin Karlı ve İbrahim Vefik Belendir’le birlikte Müstakil Türk Sosyalist Partisini kurmuştur.²⁰ Soyadı kanunu sonrasında “Sezlev” soyadını almıştır.²¹

Kaleminin sertliğinden dolayı, pek çok kişinin düşman olduğu, siyasi çalkantılarla dolu bir ömür süren Arif Oruç, son zamanlarını gözden uzak, sadece yazılarını yazarak geçirmiştir. Arif Oruç daha önceki yıllardaki tüm kavgalarına rağmen, son ekmek parasını, Ali Naci Karacan’ın *Milliyet*’i için yazdığı birkaç tefrikadan kazanmıştır.²² Arif Oruç’la kavgadan arkadaşlığa dönüşen bir ilişkisi olan Ali Naci Karacan, onu şöyle tanıtmıştır: “Türkçeyi iyi bilen, iyi yazan, lisana tasarruf eden,

¹⁶ Emin Karaca, *Türk Basınında Kalem Kavgaları*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 63-78.

¹⁷ Serdar Öztürk, “Muhafif Bir Gazete: Mücadele (1931)”, *Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, Ocak 2005, S. 4, s. 152-165.

¹⁸ Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz*, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. IX.

¹⁹ “Arif Oruç Mahkemedede”, *Son Telgraf*, 2 Birinciteşrin [Ekim] 1937, S. 522/ 208, s. 1, 2.

²⁰ Füzuan Hüsrev, *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 87.

²¹ Ay Han, *Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve Sultan Abdülaziz*, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. VII.

²² Sadun Tanju, *Dolu Dizgin: Ali Naci Karacan Bir Gazetecinin Hayatı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 163.

gramer hatalarından uzak kalmış yazılar yazan, nihayet ansiklopedik malumatı olan, vuzuhtan düşürmeyen, mefhumu güçleştirmeyen muharrir” Arif Oruç’un hamuru çile potasında yoğrulmuştur.²³ Arif Oruç, çile içinde doğmuş, çile içinde yaşamış, çile ve nisyan içinde 9 Ekim 1950’de vefat etmiş ve Şişli’de Feriköy Mezarlığı’na defnedilmiştir.

Eserleri:

1. *Alemdar Mustafa Paşa*, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1932.
2. *Fransız İmparatoriçesi Öjeni ve Abdülaziz*, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1927.
3. *İngiliz Mebusan Meclisi ve Hükümet Murakabesi Amerikan, Dominyonlar, Fransız ve İtalyan Meclislerle Mukayeseli*, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1940.
4. *Sultan Abdülaziz Nasıl Hal Edildi, Nasıl İntihar Etti?*, Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul, 1927.
5. *Vatandaşın Birinci Hürriyeti*, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1932.
6. *Kara Kemal’in Son Günleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2021.

²³ Ali Naci Karacan, “Arif Oruç’un Hâl Tercümesi”, *Milliyet*, 10 Ekim 1950, S. 158, s. 4.

SUNUŞ

Popüler tarihçiliğin ve romancılığın az bilinen her şartta mücadeleden geri durmayan isimlerinden biri olan Arif Oruç gerek anlatımındaki romansı üslubu ile yakaladığı akıcılık gerekse tarihe ait geniş birikimi ile bilinen yazarlarımızdandır. Ömrü boyunca geçim sıkıntısı çekmesine rağmen kaleme hürmetten hiçbir zaman vazgeçmeyip bunun mücadelesini verirken bedel ödeyen Arif Oruç, maalesef hakkı teslim edilmemiş, hayat hikâyesinde bile mutabakat sağlanamamış kalemlerimizdendir. Olayları kendine has bir üslupla kaleme alan Arif Oruç'u unutulmuşluktan bir nebze olsun kurtarabilmek, sararmış gazete ve dergi sayfaları arasında kalan eserlerini gün yüzüne çıkarmak gayretinin ilk ürünü olarak *Yarın* gazetesinin 1 Şubat 1930 tarihli 50. sayısı ile 5 Nisan 1930 tarihli 111. sayısı arasında elli iki tefrika hâlinde yayınlanan "Kara Kemal'in Son Günleri"ni takdirlerinize sunduk.

Yayıma hazırladığımız eser iki bölümden oluşmuştur. İlk bölüm Kara Kemal'e ve döneme dair tarafımızdan kaleme alınan metinlerden oluşmuştur. İkinci bölümde ise Arif Oruç'un kaleme aldığı "Kara Kemal'in Son Günleri" yer almıştır. Arif Oruç'un metni gazetede erken bitirildiğinden Kara Kemal'in ölümüne dair bilgi yer almamıştır. Bundan dolayı bu bölümün tamamlayıcısı olarak dönemin Emniyet Müdürü Ekrem Baydar'ın hatıralarından hareketle Orhan Erinç tarafından mülakat yapılarak yayıma hazırlanan *Korgeneral Ekrem Baydar Anlatıyor, Atatürk'ün Emniyet Müdürü* isimli kitabının ilgili bölümü eklenmiştir.

Yayıma hazırladığımız tefrikanın diline ve imlasına müdahale edilmemiştir. Anlamı bilinmeyen ya da açıklanma ihtiyacı duyulan kelime, kavram, yer ve şahıs adları dipnotlarla izah edilmiştir.

Kitabın kültür hayatımıza faydası en büyük temennimdir.

Tahsin Yıldırım
Çamlıca / 15 Ocak 2021

KARA KEMAL'E DAİR

Kara Kemal'in kökleri Kahramanmaraş'taki Dulkadiroğullarına bağlı Kısakürekler soyuna dayanmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in ifadesiyle "Mistik Şair'in²⁴ amcalarından eski İttihat ve Terakki kodamanı Kara Kemâl'in²⁵ yani Ahmet Kemal Bey'in babası 1909'daki kadro tenkifatından dolayı görevden alınan Telgraf Müdürü Arif Bey'dir. Kara Kemal, 1919'da Divan-ı Harbi Örfi Mahkemesi'ne verdiği ifadesinde, 40 yaşında olduğunu beyan etmesinden dolayı doğum tarihinin 1878/79 olduğu tahmin edilmektedir. Ancak dostu Cavit Bey'in bir ifadesinden hareketle onun 1875 yılında İstanbul'da doğduğu da kaynaklarda geçmektedir.²⁶

Rüşdiye mezunu olan Kara Kemal Bey, babası gibi telgraf idaresine girmiş İstanbul, Edirne, Serez, Kastamonu, İzmir'de posta memurluğu yapmıştır. Fatin Hoca, Direklerarası'nda Hacı Mustafa'nın çayhanesinde Âkif, Babanzade Ahmet Naim, Kara Kemal ile gizli içtimalarını bu çayhanenin üstündeki odada yapmaktadır.²⁷ Bu sayede Fatin Hoca aracılığıyla İttihat Terakki Cemiyetine giren Kara Kemal, İzmir'de tanıştığı

²⁴ Mistik Şair'le kastedilen kişi Necip Fazıl Kısakürek'tir. Necip Fazıl Kısakürek'in babası Fazıl Bey'in amcasının oğlu Arif Bey Kara Kemal'in babası olduğundan Necip Fazıl ile Kara Kemal kuzendir.

²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Babâli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s. 254.

²⁶ Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk'e Kurulan Pusu, İzmir Suikastı'nın İyüzü*, Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 781.

²⁷ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Akif*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 130.

Dr. Nazım'ın tavsiyesi üzerine İstanbul şubesine geçmiştir.²⁸ İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından cemiyetin semasında bir yıldız gibi parlamaya başlar başlamaz, Posta ve Telgraf İdaresi müfettişliğine tayin edilen Kara Kemal zeki bir adam olduğu için münevverlerin ve cemiyete mensup mühim şahsiyetlerin arasına girmiş, kendisini göstermiş ve kısa bir zaman sonra da daha parlak bir vazife olarak Şehremaneti müfettişliğine getirilmiştir.²⁹ Kara Kemal'in o günlerini Ziya Şakir şöyle anlatmıştır:

Artık bütün İstanbul teşkilatını ele alan Kara Kemal Bey geniş bir salahiyetle Cemiyetin bütün işlerini çeviriyor; taçsız ve tahtsız bir hükümdar gibi saltanat sürüyordu. Memalik-i Mahrusa-ı Şahane'den gelen çeşit çeşit mebuslar, birbirine rekabet edercesine bu binayı ziyaret ediyor, hepsi de derecelerine göre izaz ve ikram ediliyordu. Binanın muhtelif odaları, muhtelif zümrelere ayrılmıştı. Göze en ziyade çarpan, sarıklı mebuslardı. Her zümrenin ayrı ayrı teşrifatçıları vardı. Mektep tahsilini terk ederek bu bina-
dan feyz almaya şıtab eden bazı gençler, hatta mektep sıralarında iken başlarında sarık taşıdıkları hâlde şimdi birdenbire sivilize oluvermiş çömezler; Kara Kemal Bey'in etrafında pervane gibi dönüyorlar, onun nargilesine ateş vermek için birbiriyle rekabete girişiyorlardı.³⁰

Bu süreçte yaşanan 31 Mart Ayaklanması'nda oluşacak haksızlıkları önlemek amacıyla yargılanacak kişilerin belirlenmesi vazifesi İttihat Terakki erkânı tarafından Kara Kemal'e verilmiştir. Bu tutuklamalarda aşırıya kaçıldığına dair örnekler de vardır. Ziya Şakir bu konudaki kanaatlerini şöyle ifade etmiştir:

²⁸ İsmail Küçükkılınç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihadçılık*, Historia Yayınları, İstanbul, 2018, s. 64.

²⁹ Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 298.

³⁰ Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki-II, Nasıl Yaşadı?*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 86-87.

(...) kuvvet ve nüfuzuna kavuşan Kara Kemal Bey'in önünde uzun bir liste duruyor; bu liste mucibince her tarafa adamlar saldıyor. *Tanin* ve *Şura-yı Ümmet* matbaalarını yağma edenlerden başlanarak, *Volkan* ve *Serbestî* gazetelerini okuyanlardan ve falan mahallenin, falan kahvesinde, falan efendinin kulağına eğilerek gizlice bir şey söylediği ihbar olunanlara kadar birçok kimseler tutturuluyor; Bekirağa Bölüğü'nün zindan gibi karanlık koşullarına tıkılıyordu. Birkaç saat zarfında bu hapishanede kımıldayacak yer bulunmuyor; bir dereceye kadar kalbur üstüne gelen mahpuslar, Hassa Dairesi'nin alt katındaki dar ve rutubetli odalarla Merkez Kumandanlığı'nın altındaki odalara taksim olunuyordu.³¹

Buna benzer bir hadise de İstiklal Marşı Şairi Mehmet Âkif Bey'in dostu Hoca Mustafa Efendi'nin başına gelmiştir. Mithat Cemal Kuntay, bu olayı şöyle aktarmıştır:

Âkif İttihat ve Terakki'den bir de lütûf gördü: Babası öldükten sonra Âkif'e bakan bir Hoca'yı 31 Mart'tan sonra hapsedtiler; çünkü bu Hoca, bilmem kaç sene önce Derviş Vahdeti'nin komşusuymuş. Politika işlerinde eski komşuluğun cinayet olduğunu Âkif bir türlü anlamadı ve Kara Kemal'e gidip çattı. Âkif'in bu münasebetsizliğine karşı hatıra gelen ilk şey güzel bir istiskaldi, değil mi? Fakat, hayır. Kara Kemal, Hoca'yı hapisten çıkarttı çünkü bu Hoca'nın namuslu olduğunu Âkif söylüyordu.³²

Serez'de Talat Paşa ile tanışıp hukuk geliştiren Kara Kemal İttihat ve Terakki'nin 1909'daki Selanik Kongresine İstanbul delegesi olarak katılmıştır. 1911 yılına kadar Talat Paşa'nın bakanlığında memurin kalemi mümeyyizi olarak çalışmış, 1912'de bu görevinden istifa ederek parti faaliyetlerine ağırlık vermiştir.³³

³¹ Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki-II, Nasıl Yaşadı?*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 327.

³² Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Akif*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 87.

³³ Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk'e Kurulan Pusu, İzmir Suikastı'nın İçyüzü*, Temel Yay. İstanbul, 2005, s. 781.

İttihat ve Terakki tarihinin önemli günlerinden biri de Babîâli Baskını'dır. Bu baskın öncesinde hükûmeti uyarmak için 21 Eylül 1912'de Sultanahmet'te bir de miting düzenlenmiştir. Bu mitingde Talat Bey, Ali Münif Bey, Hallaçyan Efendi, Kara Kemal, Dr. Nazım, Ömer Naci, Emanuelidi, Pañcedorof, Agop Boyacıyan ve Abdullah beyler konuşmalar yapmıştır.³⁴ Ziya Şakir, Kara Kemal'in "idare ettiği geniş mikyasta bir istihbarat şebekesi" olduğunu, 23 Ocak 1913'teki Babîâli Baskını'nda yer alan iki zümreden birinin "Kara Kemal Bey'in teşkilatına dâhil muhtelif zümreye mensup siviller" olduğunu da yazmıştır.³⁵

Parti faaliyetleri arasında hep önde olan Kara Kemal İttihat-Terakki'nin miting ve gösterilerini katılmış, onları düzenlemiş ve yönetmiştir.³⁶ Kara Kemal'in İttihat Terakki içindeki asıl rolü, bu teşkilatçılığı sayesinde, savaş içindeki kıtlık ve karaborsayı önlemeye yönelik çalışmalarında olmuştur.³⁷

Kara Kemal, hamisi Talat Paşa gibi Posta İdaresi'nde çalıştığı için İttihat ve Terakki'nin gizliden gizliye ülkeye getirdiği yayınların dağıtımını yapmıştır. Yusuf Hikmet Bayur tarafından "Nargileci"³⁸ olarak da tanımlanan Kara Kemal, nargile içmeyi çok sevdiği için kahvehaneleri sık sık ziyaret etmiş ve kendisine gelmiş olan dergilerin bu kahvehaneler aracılığıyla dağıtımını sağlamıştır. Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamet'in Ertürk, hatıralarında Kara Kemal'in bu faaliyetlerini şöyle anlatmıştır:

³⁴ Ali Münif Bey'in Hatıraları, Hazırlayan: Taha Toros, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 63.

³⁵ İsmail Küçükkılınç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihadçılık*, Historia Yayınları, İstanbul, 2018, s. 223.

³⁶ Altay Cengizer, *Adil Hafızanın Işığında Osmanlı'nın Son Savaşı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 721 vd.

³⁷ Ömer Özdamar, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in Romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 93.

³⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, C. 3, Kısım III, s. 183.

Yıldız Sarayı Posta ve Telgrafhanesi'nde çalışan Kara Kemal Bey boş zamanlarında Şehzadebaşı'na gider, meşhur Çaycı Hacı'nın kahvesinde bir sandalyeye yerleşir, her zaman yaptığı gibi bir taraftan nargilesini höpürdetir, diğer taraftan ele geçen bu gazete ve dergileri güvendiği kimselere verir. Diğer kahvehanelerden Kara Kemal'i ziyarete gelen birçok kişi, Avrupa'dan yurda sokulan bir kısmı Türkçe, bir kısmı Fransızca kitap, dergi ve gazeteleri bu sayede okur ve birçok şeyleri anlarlardı.³⁹

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş aşamasında Talat Paşa'nın da desteği ile maiyetinde çalışan Hamal Ferit, Hasan Basri, Memduh Şevket, Ethem ve onların kâtipliği görevini yürüten Küçük Hasan Bey'den oluşan bir ekiple Kafkas İhtilal Cemiyetinin üç şubesinden birini teşkil ettirmiştir.⁴⁰ Orada Osmanlı lehine faaliyetler organize etmiş ve Gürcü Misyonu ile Teşkilat-ı Mahsusa'nın iş birliğini şekillendirmiştir. Burada misyon şefi olarak vazife yapan Yusuf Rıza Bey ile yaşadığı sorunlar da raporlara yansımıştır.⁴¹

İaşe Nazırı Kara Kemal

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan üretim sıkıntısı ile iaşe vb. sıkıntılar çekilmeye başlayınca bunların temini için bir teşekkülün kuruluşuna ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlının iaşesini büyük oranda karşılayan Anadolu'da savaş nedeniyle üretimin azalması, ulaşım imkânlarının zorluğu iaşe teminini zorlaştırmıştır. Bu yıllarda İstanbul'un bol, rahat ve müreffeh yaşayışına amansız darbe indirilmiş, en mütevazı ailenin

³⁹ Samih Nafiz Tansu, *Teşkilât-ı Mahsusa, İki Devrin Perde Arkası*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s. 23-24.

⁴⁰ Arif Cemil, *Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, Arma Yayınları, İstanbul, 2008, s 13

⁴¹ Mehmet Bilgin, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 150, 152 / 156/ 168, 169/202/

bile kilerini ve sandık eşyasını sömürüp süpürmüştür.⁴² Bu mahrumiyet yıllarında İstanbul'un iâşesinde yaşanan zorluk sebebiyle 23 Temmuz 1916'da Geçici İaşe Kanunu çıkarılmıştır. Bunun için Talat Paşa başkanlığında İaşe-i Umumiye Heyeti kurulmuştur. İaşe teşkilatının İstanbul'a bakmakla vazifeli birinci bölgesinin başına Kara Kemal getirilmiştir.⁴³ Daha önceden dar yetkilerle kurulmuş olan İaşe Müdürlüğü 18 Ağustos 1917 tarihinde Harbiye Nezaretine bağlı İaşe Umum Müdürlüğü olarak biraz daha yetkilendirilmiştir. Ahmet Emin Yalman iâşe meselesinin hâlli yolunda yayınlanan kararname ve kurulan müdürlük için şunları yazmıştır:

Harbin her memlekette meydana çıkardığı en müşkül ve nazik mesele iâşe meselesidir. Harp neticesinde her yerde istihsal kabiliyeti azalmıştır. Deniz yolları kapanmış ve istihsal kuvvetine hâlel gelmeyen uzak memleketlerden erzak celbi bizim için imkân haricine çıkmış, düşmanlarımız için pek küçülmemiştir.

(...)

Bizde vaziyet her yerden müşküldür. Bir defa biz ziraat memleketi olduğumuz hâlde hariçten deniz tarikiyle erzak celp etmeye alışmıştık. Saniyen memleket dahilindeki muvasala vasıtalarımız [ulaşım araçları] pek mahduttur. Salisen memleket iktisadi teşkilattan hemen külliyen mahrumdu. İşin içinde yetişmiş mütehasıs memurlar yetiştirememiş, memleketimizin iktisadi hayatını tam kontrol altına alamamıştık. Bunun için harp bizi iâşe müşkülâtı karşısında bırakınca bunların hâlli hususunda başka yerlerde olduğundan fazla zahmet çektik. Her karışık vaziyetten istifade ederek keselerini doldurmaya kalkışan muhtekir ruhlu adamlara, iktisadi teşkilata malik olan memleketlerde olduğu kadar sirayet edip vaktiyle hadlerini bildiremedik. Doğru yolu buluncaya kadar da epeyce tecrübeler yapmaya mecbur kaldık. Dün İaşe-i Umumiye Kararnamesi mucibince Harbiye Nezare-

⁴² Ahmed Cemaleddin Saraçoğlu, *Eski İstanbul'dan Hatıralar*, haz. İsmail Dervişoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

⁴³ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 169.

tine merbut olmak üzere bir İaşe Müdüriyet-i Umumiyesi teşkil edilmiştir.⁴⁴

İaşe meselesinin daha sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi için Harbiye Nezaretinin 11 Ocak 1918 günlü *Takvim-i Vekayi'*de yayınladığı bir genelgesinde İaşe Müdüriyet-i Umumiyesi-nin daha sonraki bir tarihte kaldırılıp yerine İaşe Nezaretinin kurulacağına dair hazırlıkların başladığı yazılmıştır.⁴⁵ Ancak Harbiye Nezareti meselenin hâlinde muvaffak olamayınca 30 Temmuz 1918 tarihinde çıkan kararname ile İaşe Nezaretinin görevleri net bir biçimde tanımlanarak çalışmalar hızlandırılmıştır. Yokluğun had safhada olduğu Birinci Dünya Savaşı'nda, özelde İstanbul'un genelde Osmanlı coğrafyasının temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan zorlukları bertaraf etmek ve ihtiyaçları daha doğru ve sağlıklı tespit etmek için büyük beklenti ve umutlarla İaşe Nezareti kurulmuş başına da 17 Ağustos 1918 tarihinde Talat Paşa'nın desteği ile Kara Kemal getirilmiştir. Kara Kemal iaşe nazırı olmadan önce aynı işle iştigal eden İaşe Heyet-i Umumiyesi reisidir. İstanbul'da Kara Kemal Bey esnaf cemiyetlerini örgütlemeye ağırlık vermiş bu sahada da sahip olduğu nüfuzu ve örgütçü kişiliği ile başarılı olmuştur. Bu başarısı ve savaşın başından beri koordinasyon sahasında büyük tecrübe kazanması onun nazırlığa getirilmesinde rol oynamıştır. Ancak 7 Ekim 1918'te de görevi sona ermiştir.⁴⁶ İaşenin temininde yaşanan had safhadaki sıkıntıların çözümü için göreve getirilen Kara Kemal'e bir fotoğraf sunan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi ona muvaffa-

⁴⁴ Ahmet Emin, "İaşe-i Umumiye Kararnamesi", *Sabah*, 21 Ağustos 1917, S. 9974, s. 1.

⁴⁵ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 46.

⁴⁶ Cem Doğru, "Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ekonomide Bir Kurumsallaşma Çabası: İaşe Nezareti", *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, S. 4, s. 11vd.

kiyet temennisinde bulunmadan önce yaşananlar şöyle ifade edilmiştir:

Kelimenin her manasıyla, hayati olan işe meselesi şimdiye kadar memleketimizde selim ve ihtiyacat-ı umumiyeyi kâfi bir usule rabtedebilemediği ve bundan tevliid eden netayic tasvir olunsun. Böyle bir vaziyet karşısında işe umurunu her noktasını ihata edecek surette tanzim ile ele almak, zannediyoruz ki kolay olmak şöyle dursun, akıllara dehşet verecek bir hâldedir. Halk ve mevkinin müsait olduğu derecenin azami neticesini meydana getirebilmek, yani işe umurunu nisbeten mümkün olduğu kadar ıslah eylemek ve bütün bu işleri yaparken kaide-i adaletinden de ayrılmamak için pek ince hesaplar görmeğe mecburdur. İşte bunun için idare-i merkeziyenin bilumum memur tayin ederek memleketin her tarafında faaliyet göstermelidir. (...) Kemal Beyefendi'nin tedkikat ve teşabbüsat-ı ibtidaiyesini bir an evvel ikmal ederek ifa-yı vazifeye ibtidarını ve binlerce müşkilat içinde ihraz muvaffakiyetini tekrar temenni ederiz...⁴⁷

Kara Kemal işe nazırı olduğu zaman ilk iş olarak güvenilir kadroları bulup işe sorununu çözmek için çeşitli arayışlara girmiştir. Ona bu görevinde Kör Ali İhsan, Memduh Şevket, Baytar Rasim ve Sarı Efe Edip gibi isimler yardım etmiştir.⁴⁸ Nezarete geldiğinde daha önceden tanıdığı, dürüstlüğü ile bilinen isimlere de görev vermiştir. Bunlardan biri de memuriyetten bildiği Karaoğlu Hasan Bey'dir. Kara Kemal Bey nazırlık sandalyesine oturur oturmaz derhal kendisini çağırıp onunla şöyle bir konuşma yapmıştır:

— Çok mühim bir işe başladım. Namuslu arkadaşlara ihtiyacım var. Hemen istifa et. Maiyetime gel.

dedi. Ve derhal istifa edip gelen Karaoğlu Hasan Bey'i ilk iş olarak Konya'ya buğday mübayaasına [satın alma] gönderdi.

⁴⁷ "İşe İşleri", *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Eylül 1918, S. 13479, s. 1.

⁴⁸ Vahdetin Engin, *Hesaplaşma*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14.

Hasan Bey, kendisine tevdi olunan vaziyeti çok büyük bir dürüstlikle yaptı. Kendisine verilen resmî maaştan maada, on para bile almadı. Kara Kemal Bey'in nazarında bir kat daha emniyet ve itimat kazandı.

Vaktaki iâşe işleri genişledi. İzmir'den de mühim miktarda iâşe maddeleri alınmak icap etti. Bu iş için adam arayan Kara Kemal Bey'in derhal Karazade'yi hatırlaması en tabii bir keyfiyetti.⁴⁹

Kara Kemal, fakir halkın temel ihtiyacı olan yiyeceğe daha ucuz ve sağlıklı bir şekilde ulaşması adına gösterdiği hassasiyete karşın yiyeceğe ulaşamama, fiyatların aşırı yüksek olması ve birtakım yolsuzlukların yaşanması dönemin matbuatına yansımıştır.⁵⁰ Bu sorunların yaşanmasında kısa süre de olsa iâşe nazırı olan Kara Kemal'in ihmali, sistemin oturmamış olması idaresizlik, görevlilerin açık ihmali ve savaşın ağır şartları etkili olmuştur. Tarihçi Ziya Şakir'e göre "Talat Paşa'nın iâşe meselesine gösterdiği şiddetli alakaya ve Nazır Kara Kemal Bey'in çok dürüst ve çok namuslu bir adam olmasına rağmen bu nezaretin ekseri memurları muhtekirlerin ellerine geçmişlerdi."⁵¹

Mütareke Devri'nde müdürlük seviyesine indirilen İâşe Nezareti yüklendiği vazife itibarıyla hakkında en çok yolsuzluk iddiaları ortaya atılan bir kurum hâline gelmiştir. Bir müddet sonra iâşe işlerine dair şikâyet ve eleştirilerin artması üzerine tekrardan Şehremanetine devredilmiştir. Ancak Kara Kemal'in kurmuş olduğu şirketlerden elde edilen geli-

⁴⁹ Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 298.

⁵⁰ Nevim Tüzün, *Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Yaşanan Sosyal ve Ekonomik Meseleler (İkdam, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat, Tanin Örneği)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 2019, s. 114-141.

⁵¹ Ziya Şakir, *1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik?*, Muallim Fuat Gücüyener, İstanbul, 1944, s. 303-304

rin Şehremanetine değil de iâşe heyetine dağıtılmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine aralarında Memduh Şevket'in de bulunduğu heyet, paranın millete ait olduğunu belirterek haklarını kurulacak olan vakfa bağışlamışlardır. Bağışlanan bu paralarla yapılan ticaret sonucu 213.000 liralık anapara 700.000 liraya baliğ olmuştur. Bunun üzerine biri 300.000 diğeri de 400.000 liralık iki vakıf tesis edilmiştir. Sonra da bu paralarla Millî Mahsulat Şirketi, Kantariye Şirketi ve İktisat Bankası kurulmuştur.⁵²

Kara Kemal ve Millî İktisat Politikası

Kara Kemal kooperatifçiliği tarım dışında da yaygınlaştırmış, ticareti yabancıların güdümünden çıkarmak için İstanbul'da on büyük kooperatif kurmuştur.⁵³ Kara Kemal, "Kuvvetli sermayeler milletlerin rehakâr elleri olduğunu ilim ve tecrübe ısbata devam ediyor. Biz de elimizde teraküm eden sermaye ile memleketin ati-i iktisadisini vazedecek olan şirketlerin bazılarının tesisini düşündük," diyerek bu şirketlerin gerekliliğini söylemiştir.⁵⁴

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909 yılında esnafları örgütlemeye karar vermiş ve bu karar mucibince esnaf odalarını kurmuştur. Bunun için Kara Kemal, Ali İhsan ve Memduh Şevket görevlendirilmiştir.⁵⁵ İttihatçılar bu teşkilatı kurarak imalatçı ve tüccarları teşkilatlandırıp Türk orta sınıfını oluşturmak istemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise İttihat ve Terakki iktidarı, ekonomide Müslü-

⁵² Yasin Beyaz, *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018, s. 36.

⁵³ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 185.

⁵⁴ "İaşe Meselesi", *Tanin*, 15 Teşrinievvel [Ekim] 1332 / 1916, S. 2185, s. 2.

⁵⁵ Abidin Nesimi, *Yılların İçinden*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977, s. 195.

man-Türk unsurlar lehine sonuç verecek müdahalelerle “millî iktisat” ve “iktisadi uyanış” adı altında bir Müslüman-Türk girişimci sınıf oluşturulmaya yönelik politikalar izlemiş, sermaye birikimini de bu unsurlarda toplamak için bazı spekülatif kazançlara göz yummuş, böylelikle azınlıkların ekonomideki gücünün kırılmasını hedeflemiştir.⁵⁶ Kara Kemal'in savaş ortamında kendine bağlı unsurları zengin ettiği, böylelikle özellikle İstanbul'da esnaf teşkilatı üzerinde ağırlık oluşturarak İttihat ve Terakki içinde Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa'ya rağmen dikkate alınan bir isme dönüştüğü yazılmıştır.

İttihat ve Terakki erkânı “Kara Kemal'i şakaya gelmez bir kuvvet diye kabul ediyor, onunla hoş geçinmeye bakıyorlardı.”⁵⁷ “Millî burjuva” yetiştirme politikası kısmen beklenen sonucu doğursa da savaş zengini yoz bir sınıf da meydana getirmiştir.⁵⁸ Falih Rıfki'nin uzun saçlı, nargilesi elinden düşmeyen, sevimli bir adam olarak tanıttığı “Kara Kemal'in ve İttihatçıların pek haklı ekonomiyi millileştirme politikalarını ister istemez harp zengini türediler yaratmıştı.”⁵⁹ Bundan dolayı türedi zenginlerin çoğunun kazançlarının meşruluğu bile tartışmalı hale gelmiştir.⁶⁰ Ortaya çıkan “harp zenginleri” savaşın sonuna doğru basında yoğun bir şekilde eleştirilmiş ve edebiyatın işlediği önemli konular arasında yer almıştır.⁶¹

⁵⁶ Yasin Beyaz, *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2018, s. 31.

⁵⁷ Mithat Kadri Vural, “Savaş Yıllarında Milli Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak “Harp Zenginleri” ve Buna Yönelik Eleştiriler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2016, S. 32, s. 118.

⁵⁸ Mithat Kadri Vural, “Savaş Yıllarında Milli Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak “Harp Zenginleri” ve Buna Yönelik Eleştiriler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2016, S. 32, s. 109.

⁵⁹ Falih Rıfki Atay, *Batış Yılları*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012, s. 113.

⁶⁰ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 507.

⁶¹ Murat Kacıroğlu, “Millî Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2009, S. 20, s. 117-136.

Kara Kemal'in sorunları çözmeye yönelik çabalarına rağmen yapılan yolsuzluklar halkın gündemine "harp zengini, vagon vurgunu" ifadeleri ile girmiştir:

Dönemin en kârlı işlerinden biri de vagon ticaretiydi, zira üretilen ürünlerin ulaşımı için vagon gerekmektedir ve o dönemde vagon sahibi olan bir kimse ekonomik anlamda ileri düzeyde sayılıyordu. Kara Kemal de iaşe işlerini yürütürken kendi esnaf cemiyetine öncelik tanıyor, bu sayede vagon ticaretinden de paye alabilmelelerini sağlamaya çalışıyordu. Girişilen tüm bu işlerin millî burjuvazi yaratma amacı taşıdığını savunuyordu. Nitekim bu baskılar sonucunda İttihat ve Terakki Kongresinde Kara Kemal izahat yapmak durumunda kalmıştır. Tabii kongreden Kara Kemal'in samimiyetine güvenildiği sonucu çıkmış, kendisi ayrıyeten tebrik edilmiştir.⁶²

Tarık Zafer Tunaya, Kara Kemal'in millî sermaye yaratma çalışmaları sırasında çok az suistimal yaptığını söylemiştir.⁶³ Kara Kemal'e yapılan yolsuzluklara kapı araladığı ve onları görmediğine dair eleştirileri reddeden Vedat Eldem bu konuda şunları yazmıştır:

Her türlü yolsuzluk, istifçilik, spekülasyon, irtikap ve ihtilasa rağmen, bu devrede bugünkü anlamda büyük servetler yapıldığı iddia olunamaz. İktidar mevkiinde bulunanlardan zengin olmuş kimseyi zikretmek mümkün olmadığı gibi, ikinci ve üçüncü plandaki memurlardan da servete kavuşmuş olanlar nadirattandır.⁶⁴

Kara Kemal ve İttihatçılar, sermayenin yerleşmesi düşüncesi ile Müslüman Türk esnafı kollayıp, onlardan müteşekkil

⁶² Somer Alp, <http://www.cihanharbi.com/ittihatcilarin-kara-kutusu-ia-se-naziri-ahmed-kemal-bey/> [10 Ocak 2021]

⁶³ Ercan Tatar, *Millî İktisat ve Kara Kemal*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 112.

⁶⁴ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 47.

DİZİN

1914-1918 Cihan Harbini Nasıl İdare
Ettik? 210

A

Abdülhamid-i Sani Devri Saltanatı
Hayatı Hususiye ve Siyasiyesi
195, 210
Abdülhamit 34, 85, 133, 195, 197,
199, 200
Abdülkadir 58, 60, 62, 78, 83, 85, 95,
124-128, 130-132, 139, 143,
144, 212
Abdülkadir Bey 58, 124
Abidin Bey 58, 111, 113
Adnan Bey 58
Ahmet Bey 50
Ahmet Refik 195
Ahmet Şükrü Bey 110, 131
Aksaray 80, 133, 192, 193, 199
Alaattin Bey 107
Ali Çetinkaya 77, 112
Ali Emiri 37
Ali Fuat Paşa 58
Ali Galip 127
Ali İhsan Paşa 50
Anadolu Ajansı 107
Ankara Nakliyat Ambarı 135, 138,
140, 142
Arif Cemil 21, 208
Arslan, Yavuz 11
Atatürk'ün Emniyet Müdürü 15, 73,
206, 209
Atıf 82, 206

Ayasofya 80, 124-126, 132
Ayıcı Arif 58, 111

B

Babîali 17, 20, 151, 209
Baha Sait Bey 46
Bakü 130, 131
Balıkpazar 172, 192
Basri Bey 49, 51
Bayar, Celal 96
Baydar, Ekrem 15, 72, 73, 147, 154,
206, 209
Baykurt, Cami 50
Bayur, Yusuf Hikmet 20, 76
Batum 130, 131
Bedri Bey 50
Berlin 51
Beyaz, Yasin 26, 27, 90
Beyoğlu 105, 129, 172
Bozkırdaki Çekirdek 90, 210
Büyük Efendi 76, 173

C

Calthorpe 48
Cambaziye Mahallesi 80, 192, 205
Canlı Tarihler 98, 210
Cemil (Paşa) 98, 210
Cerrahpaşa 64, 70, 71, 193, 205

Ç

Çopur Hilmi 58, 114
Çulcu, Murat 9, 10, 13, 208

D

- Damat Ferit 31, 48
 Darülfünun emini 122
 Darülfünun Meydanı 119, 121, 124
 Derviş 19, 67, 130
 Dervişoğlu, İsmail 22, 98, 210
 Dikici, Ali 212
 Dirlik Cemiyeti 127
 Doğru, Cem 213
 Doktor Münif 86
 Dosdoğru, Hulusi 85

E

- Edip Servet Bey 46
 Emin Bey 88, 89, 124
 Enver Bey 69, 191-201, 203, 205, 206
 Ercan Tatar 28, 31, 33, 96, 103
 Erinç, Orhan 15, 73, 206
 Evkaf İdaresi 135

F

- Fahri Can 96
 Faik Bey 50
 Falih Rıfki 12, 27, 66, 70, 208, 215
 Füzuan Hüsrev 13

G

- Gedikpaşa Hamamı 128
 Giritli Şevki Bey 112, 114
Gördüklerim Duyduklarım Duygularım 44, 211
 Gürbüz, Musa 45

H

- Hacı Mihak Sokağı 105, 160
 Hakki 66, 82, 111, 163, 196, 206
 Halil 46, 65, 66, 82, 130, 134-138,
 140-142, 144, 145, 179-190
 Halil Paşa 130

- Halis Turgut Bey 58
 Halit Efendi 191
Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri 49, 51, 210
 Hasip 119, 137-139, 141, 142, 144,
 157, 158, 170
 Hayri 82, 206
 Hilmi Bey 58, 142-144
 Hristo 168-178
 Hüsnü Bey 55, 137, 139, 141, 142,
 144
 Hüsrev, Füzuan 209

İ

- İloğlu, Ali İhsan 98
İmparatorluğun Çöküşü 43, 208
 İrşat Heyeti 188
 İsmail Canbolat 38
 İsmail Hakki Paşa 202
 İsmet Paşa 77, 89, 124

I

- Ilkan, Faruk 61, 98

K

- Kafkas İhtilal Cemiyeti 21
 Karaca, Emin 13
 Karakol Cemiyeti 45-47, 52, 84, 207
 Karabekir, Kâzım 55, 58, 93, 94, 112
 Kara Vasıf Bey 46, 52, 58, 94
 Kaya Karan 47, 209
 Kemal Arı 58
 Kemalettin Sami Bey 46
 Kemal Tahir 12, 20, 83-90, 207, 209
 Kılıç Ali Bey 52
 Kısakürek, Necip Fazıl 17
 Kısıklı, Emine 47
 Kismet Kesim Ovat 10
 Killigil, Nuri 131
 Kocahanoğlu, Osman Selim 17, 19,
 40, 57

Kör Ali İhsan 24, 95, 98, 188
 Köseoğlu, Hüseyin Selahattin 108
Kurt Kanunu 83-90, 210
 Kutay, Cemal 210
 Küçüka, Necip Ali 60
 Küçükkılınç, İsmail 18, 20, 39-41, 60,
 85, 91, 94, 96
 Küçükpazar 67, 78, 80, 191, 192, 205

L

Laz İsmail 57, 58, 60, 114, 115, 117,
 213
 Limancı Hamdi 53

M

Maarifçi Şükrü Bey 196
 Macit Bey 51
 Madam Eleni 105-107, 109, 110, 165,
 167-171, 177
 Mahmut Celalettin Bey 63, 79
 Mahmut Kâmil Paşa 50
 Mahsulat Anonim Şirketi 30
 Malta 39, 47-51, 53, 103, 210
 Mazhar 63, 78, 79, 81, 82, 154,
 201-203
 Mehmet Ali Bey 57, 114
 Mehmet Arif Bey 111
 Mehmet Âsım 64, 69, 70, 215
 Mehmet Cavit Bey 54, 57, 91, 120,
 207
 Mehmet Emin Bey 123, 124
 Mekki Sait 123
 Memduh Bey 51
 Memduh Şevket 21, 24, 26, 27, 89,
 90, 208
 Memetçe 88
 Mesâdet Hanı 53, 137-139, 142, 144,
 145, 155-158
 Mesut Aydın 46, 47
 Mısır Çarşısı 132, 199

Milli İktisat Bankası 31
 Milli Kantariye Şirketi 30, 39, 78,
 98, 132
 Milli Mahsulat ve Milli Ekmekçiler
 31
 Milli Mensucat Şirketi 31
Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar
 45, 49, 211
 Milli Ticaret 132, 134, 136-140
 Mithat Şükrü Bleda 43
 Moskova Pastahanesi 129
 Muammer Bey 51
 Mütareke 23, 25, 28, 44, 53, 67, 84,
 96, 103, 127, 131, 209

N

Naciye 130
 Nail Bey 55, 58, 129, 130
 Nebizade Ahmet Hamdi 44, 214
 Necmi Bey 50, 91
 Nesimi, Abidin 210
 Nevzat Bey 50
 Niyazi 63, 78-80, 132-134, 141, 179,
 199-203, 205
 Nurettin Bey 122, 123
 Nuri Halil 206
 Nuri Paşa 130, 131

O

On İnkiler 133
 Operatör Cemil 98, 210
 Ortaköy 205
Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası
 34, 37, 214
 Osman Nuri 195, 210

Ö

Ömer Naci 20, 42, 43, 211
 Özdamar, Ömer 20

P

- Pandanıçe Çiftliği 130
 Pangaltı 105, 135, 160, 162, 168, 208
 Perapalas 175

R

- Rasim 24, 58, 60, 79, 81, 117, 154-
 156, 158, 169, 213
 Rauf (Orbay) Bey 58, 112
 Refet Paşa 93
 Refik Efendi 181, 186, 187, 190-193
 Refik İsmail Bey 46
 Reşit Bey 46
 Roma 50, 51
 Rüştü Paşa 58

S

- Sabis, Ali İhsan 49, 51
 Sabit Bey 50
 Sabit Servet Bey 123
 Sağlam, Nuri 61, 69, 71, 72, 75
 Sait 154, 158, 169, 206
*Saltanat Gecesi, İmparator Öjeni ve
 Sultan Abdülaziz* 9, 10, 13,
 208
 Saraçoğlu, Ahmet Cemalettin 97
 Sarı Efe Edip Bey 57, 108
 Savaş Sertel 31, 53, 55, 64, 76, 93
 Savran, Gülten Savaşal 59
 Selahattin 108
 Selma İlhan 61, 98
 Sema Baykoz 11
 Sinop 205
 Siyasal Anılar 42, 211
 Somer Alp 28, 214
 Sultanahmet 20, 47, 124, 129
 Sultanhamam 199
 Süleyman Nazif 33, 37, 105, 213, 214
 Sürmeli Vahap 58

Ş

- Şahinpaşa 129
 Şahin Yedek 31, 53, 55, 64, 76, 93
 Şanzelize 169, 173
 Şevket Bey 46
 Şişhane 176
 Şişli 14, 38, 148, 149
 Şükrü Bey 150

T

- Tahsin Bey 51
 Talat 19-23, 25, 27, 33, 42, 45, 51, 67,
 76, 84, 95, 173, 211
 Talat Paşa 19-23, 25, 27, 33, 42, 45,
 51, 76, 84, 173, 211
 Tanju, Sadun 211
 Tenvir-i Efkâr Heyeti 188
 Tepebaşı 171-173, 175
 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
 55, 61, 93, 110, 112
 Terakkiperver Fırkası 112, 113, 115
 Teşkilat-ı Mahsusa 20, 21, 47, 84, 89,
 191, 208, 209
 Tevetoğlu, Fethi 42, 45, 48, 49
 Tezcan, Asuman 207
 Tricotti 50
 Tunçay, Mete 11, 12
Türk Basımında Kalem Kavgaları 13,
 209
*Türkiye Komünist Fırkası'nın Kurulu-
 şu ve Mustafa Suphi* 11, 208

U

- Ulaş, Hüseyin Avni 109
 Ulu, Cafer 213
 Us, Asım 43, 44, 88

V

- Vahdettin Engin 24

Vasfiye 63-65, 191, 194, 195, 206, 212
 Vedat Eldem 23, 28
 Veysi Akın 58, 62, 75, 77, 154

Y

Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 76, 97, 211
 Yakup Cemil 42
 Yakup Kadri 20, 53, 54, 98, 207, 209
 Yalçın, Hüseyin Cahit 42
 Yalçın, Murat 47
 Yalman, Ahmet Emin 22, 44, 76, 97, 207
 Yenikapı 129
 Yeniköy 141, 167, 170
 Yeşil Ordu 127
 Yılların İçinden 26, 50, 210

Yılmaz, Mustafa Tarhan 54, 57
 Yol Ayrımı 12, 210
 Yorgun Savaşçı 86, 210

Z

Zarcı Refik 179, 181, 186-191, 193, 195
 Ziya 18, 19, 20, 25, 42, 51, 56-58, 60, 66, 79, 81, 92, 93, 108-110, 112, 114-117, 124, 144, 147-156, 158-167, 170-178, 206, 210, 213, 214
 Ziya Gökalp 42
 Ziya Hurşit 56-58, 60, 108-110, 112, 114-117, 124, 144, 213
 Ziya Şakir 18-20, 25